

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

S C I E N T I F I C M E E T I N G S

Book CLXXXIX

P R E S I D E N C Y

Book 14

VLADAN ĐORĐEVIĆ

ON THE OCCASION OF THE 176th ANNIVERSARY OF HIS BIRTH

BELGRADE 2020

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXXIX

ПРЕДСЕДНИШТВО

Књига 14

ВЛАДАН ЂОРЂЕВИЋ

ПОВОДОМ СТО СЕДАМДЕСЕТ ШЕСТ ГОДИНА ОД РОЂЕЊА

БЕОГРАД 2020

Организациони одбор
академик Владимир Кањух
академик Радоје Чоловић
дојисни члан Мира Радојевић
дојисни члан Јован Делић
Вера Бајићина, секретар

Рецензенти
академик Василије Крстић
академик Нада Милошевић Ђорђевић
академик Миодраг Чолић
академик Љубодраг Димић
проф. др Душан Иванић
проф. др Горан М. Максимовић

Главни уредник
академик Зоран Кнежевић

Уредници
академик Владимир Кањух
академик Радоје Чоловић
дојисни члан Мира Радојевић
дојисни члан Јован Делић

Издавач
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Технички уредник
Никола Сивановић

Лектура
Младенка Савичић

Коректура
Рајка Павловић

Дизајн корица
Драјана Лацмановић–Лекић

Штампа
Службени гласник, Београд

ISBN 978-86-7025-888-4

Тираж 400 примерака

© Српска академија наука и уметности, 2020.

С А Д Р Ж А Ј

Реч уредника.....	9
Василије Ђ. Крестић: <i>Владан Ђорђевић и Српско учено друштво</i>	11
Vasilije Đ. Krestić: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Learned Society (SLS)</i>	17
Вељко Тодоровић: <i>Владан Ђорђевић и српска војска</i>	19
Veljko Todorović: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Army</i>	35
Вељко Тодоровић, Јово Зељковић: <i>Владан Ђорђевић и историја Српској војној саниџерији</i>	37
Veljko Todorović, Jovo Zeljković: <i>Vladan Đorđević and the History of the Serbian Medical Corps</i>	52
Радоје Чоловић, Владимир Кањух: <i>Владан Ђорђевић и Српско лекарско друштво</i>	53
Radoje Čolović, Vladimir Kanjuh: <i>Vladan Đorđević and the Serbian Medical Society</i>	68
Радоје Чоловић: <i>Прикази, предавања и дискусије др Владана Ђорђевића на састанцима Српској лекарској друштва</i>	71
Radoje Čolović: <i>Dr Vladan Đorđević's Presentations, Lectures and Discussions at the Serbian Medical Society Meetings</i>	80
Зоран Вацић: <i>Народна медицина у Срба написао др Владан Ђорђевић</i>	81
Zoran Vacić: <i>Narodna medicina u Srba by Dr Vladan Đorđević</i>	103
Радоје Чоловић: <i>Владан Ђорђевић иницијатор и оснивач „Српској друштва за приватну помоћ рањеницима и болесницима“ (Српској друштва Црвеној крсти)</i>	105
Radoje Čolović: <i>Vladan Đorđević, Initiator and Founder of „The Serbian Society for Private Assistance to the Wounded and Sick Soldiers“ (Serbian Red Cross Society)</i>	116

Гордана Лазаревић: Улога др Владана Ђорђевића као уредника и власника часописа Отаџбина у развоју здравствене културе.....	117
Gordana Lazarević: <i>Vladan Đorđević's role as the editor and owner of the journal Otažbina in building a culture of health</i>	136
Зоран Ваџић: Реформа помоћи сиромашнима – допринос Владана Ђорђевића	137
Zoran Vacić: <i>Reform of help to the Poor – Vladan Đorđević's Contribution</i>	150
Радоје Чоловић: Др Владан Ђорђевић, први почасни доктор медицинских наука Универзитета у Београду	153
Radoje Čolović: <i>Dr Vladan Đorđević, the first Honorary Doctor of Medical Sciences of the University of Belgrade</i>	164
Зоран Ваџић: „Мизерија практичној животи“ Владана Ђорђевића	165
Zoran Vacić: <i>Vladan Đorđević's "Misery of Practical Life"</i>	184
Борис Милосављевић: Породица и порекло Владана Ђорђевића	185
Boris Milosavljević: <i>Vladan Đorđević's Family and Background</i>	203
Драган Симеуновић: Полемика др Владана Ђорђевића са српским социјалистима о „сиротињској болници“ и радничком питању	205
Dragan Simeunović: <i>The Polemic of Dr Vladan Đorđević with Serbian Socialists About "the Hospital for the Poor" and the Labour Issue</i>	237
Мирослав Перишић: Дипломатски дани Владана Ђорђевића у Атини	239
Miroslav Perišić: <i>Vladan Đorđević's Diplomatic Service in Athens</i>	251
Петар В. Крестић: Шест писама Стојана Новаковића Владану Ђорђевићу 1893. године	253
Petar V. Krestić: <i>Six Letters that Stojan Novaković sent to Vladan Đorđević in 1893</i>	270
Славенко Терзић: Балкански хоризонти Владана Ђорђевића	271
Slavenko Terzić: <i>Balkan Horizons of Vladan Đorđević</i>	292
Милић Ј. Милићевић: Државне и друштвене промене за време председништва Владана Ђорђевића (октобарској режима) 1897–1900. године	293
Milić J. Milićević: <i>State and Social Changes During the Presidency of Vladan Đorđević (October Regime) 1897–1900</i>	306
Војислав Г. Павловић: Конкордатско питање за време владе Владана Ђорђевића	307
Vojislav G. Pavlović: <i>The Concordat Issue During the Government Led by Vladan Đorđević</i>	319

Владимир Јовановић: <i>Владан Ђорђевић и Ивањдански атентат</i>	321
Vladimir Jovanović: <i>Vladan Đorđević and the Ivandan Assassination Attempt</i>	340
Ђорђе Ђурић: <i>Владан Ђорђевић и Јован Жујовић, њихов политички судбина два разочарана обреновићевца</i>	343
Đorđe Đurić: <i>Vladan Đorđević and Jovan Žujović, the Political Destiny of two Disillusioned Supporters of the Obrenović Dynasty</i>	360
Јован Делић: <i>Владан Ђорђевић у науци о књижевности</i>	363
Jovan Delić: <i>Vladan Đorđević and the Science of Literature</i>	377
Душан Иванић: <i>Владан Ђорђевић и српски реализам</i>	379
Dušan Ivanić: <i>Vladan Đorđević and Serbian Realism</i>	385
Љиљана Костић: <i>Аутобиографски и поезијски дискурс Владана Ђорђевића</i>	387
Ljiljana Kostić: <i>Vladan Đorđević's Autobiographical and Poetic Discourse</i>	397
Татјана Јовићевић: <i>Историја, фикција, актуелност – причање и поруке у прози Владана Ђорђевића</i>	399
Tatjana Jovičević: <i>History, Fiction, Actuality – Storytelling and Messages in the Prose of Vladan Đorđević</i>	415
Јована М. Јосиповић: <i>Митолошка романтичарска љубави и страсти у Кочиной крајини</i>	417
Jovana M. Josipović: <i>Mythopoetics of Romantic Love and Passion in Kočina krajina</i>	426
Драгана Вукићевић: <i>Голгота – поезија мелодрамске прозе</i>	427
Dragana Vukičević: <i>Golgotha – The Poetics of Melodramatic Prose</i>	445
Снежана Милосављевић Милић: <i>Слика владара између историјске и књижевне наративе у роману У фронт Владана Ђорђевића</i>	447
Snežana Milosavljević Milić: <i>A Portrait of a Ruler Between Historiographic and Literary Narration – U front by Vladan Đorđević</i>	455
Горан М. Максимовић: <i>Путописна проза Владана Ђорђевића</i>	457
Goran M. Maksimović: <i>Travelogue Prose by Vladan Đorđević</i>	468
Зорица Несторовић: <i>Радо Владана Ђорђевића у области драме</i>	469
Zorica Nestorović: <i>Vladan Đorđević's Work in the Field of Drama</i>	484

Радослав Ераковић: <i>Лекар, њојџуковник и невешџи коњаник: мемоарско-дневничка сучељавања Владана Ђорђевића и Пере Тодоровића</i>	485
Radoslav Eraković: <i>Physician, Lieutenant Colonel and Unskilful Equestrian: Literary Rivalry Between Vladan Đorđević and Pera Todorović</i>	495
Гордана Илић Марковић: <i>Бечке њодине Владана Ђорђевића</i>	497
Gordana Ilić Marković: <i>Die Wiener Jahre von Vladan Đorđević</i>	514
Драгана Бедов: <i>Успомене Владана Ђорђевића – између сведочења и настојања</i>	515
Dragana Bedov: <i>Uspomene by Vladan Đorđević – Between Testimony and Aspiration</i>	541

РЕЧ УРЕДНИКА

На предлог Одељења медицинских наука, Председништво Српске академије наука и уметности је 2020. годину посветило академику Владану Ђорђевићу. Четворочлани Одбор добио је изузетно тежак задатак да, на начин како су већ представљени истакнути чланови Академије, Јован Цвијић, Михаило Петровић Алас, Стојан Новаковић и Слободан Јовановић, нашој и страниој јавности што потпуније представи академика Владана Ђорђевића, који је током свог, за своје време врло дугог живота, уз изврсне личне способности, испољио широка интересовања и дао изузетне доприносе у разним областима у којима је делао и којима је често давао и лични печат.

Владан Ђорђевић је био један од првих Срба пореклом из Србије који су завршили студије медицине, први српски хирург у данашњем смислу речи који је у области хирургије и српске медицине, војном и грађанском санитету, медицинској публицистици, издаваштву и преводилаштву у медицини, оставио изузетно дубоке трагове. Уз то, он је био изузетан друштвени радник, оснивач три велика друштва која и данас постоје и успешно раде, председник Одбора београдске општине, успешан министар просвете и црквених дела, министар привреде, вишегодишњи дипломата у Грчкој и Турској, три године председник Владе и министар иностраних дела, истакнути национални радник, који се успешно огледао и у књижевности као писац приповедака, историјских романа, путописа, преводилац, оснивач, власник и уредник часописа *Ошацибина*, једног од најбољих часописа у другој половини деветнаестог века, припадник једне изузетне генерације српске интелигенције која је дала огроман допринос обнови српске државе и њених институција.

У свом изузетно богатом животу, био је активни учесник четири рата, француско-пруског (1870/71), начелник српског војног санитета у два српско-турска рата (1876–78) и српско-бугарског рата (1885) и заточеник у Првом светском рату. Сретао је најистакнутије људе свога времена, из области медицине, књижевности, политике, дипломатије, разговарао и преговарао са неким од најзначајнијих државника свога времена, био гост председника, краљева, царева и султана, али и политички осуђеник и заточеник.

Да би што боље одговорио овом врло захтевном задатку, Одбор је одлучио да се у Галерији Српске академије приреди изложба о животу и делу Владана Ђорђевића са репрезентативним каталогом, да се организује научни скуп о његовом животу и делу, да се изда двојезично издање о његовом животу, делу и времену у коме је деловао, да се изда зборник

радова са научног скупа и да се издају његове „Успомене“, које у рукопису скоро цео век чекају на објављивање.

Чланови Одбора су поделили задатке. Академици Владимир Кањух и Радоје Чоловић су се старали о прилозима о академику Владану Ђорђевићу који су на било који начин у вези са медицином, дописни члан САНУ Мирјана Радојевић о радовима који се односе на његову делатност у дипломатији, државним и државничким пословима, а дописни члан Јован Делић о радовима из области књижевности.

Чланови Одбора изражавају велику захвалност свим ауторима прилога, а посебно рецензентима, академицима Василију Крестићу, Нади Милошевић Ђорђевић, Миодрагу Чолићу и Љубодрагу Димићу, и професорима Душану Иванићу и Горану М. Максимовићу, који су уложили велики труд да анализирају и оцене прилоге који се налазе у књизи.

О Владану Ђорђевићу су написане књиге и бројни радови, анализирани су његове делатности у разним областима, одржавани су научни скупови, држана предавања и припређиване изложбе. По сазнању Одбора, ово је први пут да се на једном месту настоји да се осветле његове делатности у свим областима у којима је делао, медицини, књижевности, друштвеним, дипломатским, државним и државничким и другим областима.

Свесни да ни на једном научном скупу о Владану Ђорђевићу није могуће рећи све, и да ће увек остати нешто што није обухваћено и анализирано, чланови Одбора се ипак надају да ће њихов труд и труд великог броја приложника у књигама и предавача на научном скупу помоћи да учесници скупа и читаоци пратећих публикација стекну једну потпунију слику о животу и делу академика Владана Ђорђевића.

Одбор је био одлучио да се научни скуп одржи на 176. годишњицу рођења академика Владана Ђорђевића и да се радови планирани за научни скуп објаве у књизи „Владан Ђорђевић, живот и дело“ пре одржавања скупа 3. и 4. децембра 2020. године.

Нажалост, иако су све припреме биле обављене, због пандемије изазване корона вирусом и рестрикција које су уведене у циљу њеног сузбијања, одржавање научног скупа у планирано време није било могуће, тако да је скуп морао да се одложи и биће одржан чим то буде било могуће.

Уредници

ДР ВЛАДАН ЂОРЂЕВИЋ, ПРВИ ПОЧАСНИ ДОКТОР МЕДИЦИНСКИХ НАУКА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

РАДОЈЕ ЧОЛОВИЋ

С а ж е т а к. – Др Владан Ђорђевић није био нарочито ангажован у настојањима да се оснује Медицински факултет у Београду. Кад је такав предлог дат током расправе о Закону о народном санитетском фонду у Народној скупштини децембра 1879. године, он се томе успротивио у уверењу да не постоје услови за његово оснивање и чак и да неће постојати ни за наредних 30 година. Међутим, кад је 1898. године, Влада на чијем је челу био, формирала Универзитетску комисију са задатком да припреми предлог закона о подизању Велике школе на ниво Универзитета, у Комисију је именовано др Милана Јовановића Батута, великог заговорника оснивања медицинског факултета, што је резултирало доношењем Закона о универзитету донетом 5. марта 1905. године, у коме је било предвиђено оснивање и медицинског факултета. Владан је 1926. године постао први почасни доктор медицинских наука Београдског универзитета.

Кључне речи: Владан Ђорђевић, први почасни доктор медицинских наука, Универзитет у Београду

УВОД

Током студија и специјализације хирургије на Медицинском факултету у Бечу, Владан Ђорђевић се упознао са високим стандардима којих се тај факултет придржавао.

Био је врло скептичан према оснивању институција у Србији за које не постоје бар основни услови. Нарочито је био скептичан према оснивању медицинског факултета све док се не постигну сви неопходни услови.

Када је децембра 1879. године у Народној скупштини разматран пројект Владанових санитетских закона, подстакнут чињеницом да је велика већина лекара у Србији страног порекла, народни посланик Василије Павић је мислио да „Велику школу треба дићи на степен Универзитета, па да се наши синови спреме за докторе, те да они лече свој народ“ [1].

Др Владан Ђорђевић, начелник Санитетског одељења Министарства унутрашњих дела, које је те законске пројекте припремио и образлагао у Народној скупштини, свестан

високих стандарда који се морају испунити да би се створио добар медицински факултет, Павићев предлог није прихватио рекавши:

„Медицински факултет захтева пре свега огромну научењачку снагу, захтева професорски кор, кога немамо и кога не можемо имати још за 30 година. Медицински факултет захтева тако огромне и скупочене научне збирке, какве не можемо за дуго време добити, па баш и кад би у српском народу имали каквог великодушног богаташа, да извади неколико милијуна, да се оствари ова установа, као што је било код Грка у Атини; па рецимо да добијемо одједанпут све те одличне професоре, који би кадри били да предају на нашем медицинском факултету, наша медицинска школа, до које би на тако, за наше околности невероватан начин дошли, била би или врло добра или би из ње излазили осредњи па и лоши лекари. Ако би школа била лоша, онда би била грехота у њу уложити толике капитале и толику умну снагу. Ако би била добра, онда би главна маса наших младића, која се одаје вишем школовању и која се до сада одавала махом правним наукама, нагрнула у медицински факултет тако, да би за 10–15 година, не само Србија задовољила своју потребу у лекарима, него би се почео стварати лекарски пролетаријат, који би са сваком годином постајао све многобројнији, као што то видимо у Грчкој, где већ свака варошица има 10–15 лекара, тако да ни један од тог заната не може поштено живети, него или од своје свете науке начини краву музару, или се баца на поље опасне политичке спекулације, ако не предпостави да тргује вином и сувим грођем, у сваком случају штета што је за њега онолико трошено, док је постајао лекар“, па наставља „како је тако исто и у Румунији с медицинским факултетом“, да би закључио „да је боље да ми сваке године по 20–30 питомаца о државном трошку шиљемо на стране универзитете за лекарске науке па ћемо за 5–6 година, имати опет све наше синове лекаре“[2].

У том уверењу, Владан је у Закону о уређењу санитетске струке и о чувању народног здравља усвојеном 30. марта 1881. године предвидео само оснивање школе за бабице и школе за лекарске помоћнике.

ИМЕНОВАЊЕ ДР МИЛАНА ЈОВАНОВИЋА БАТУТА У УНИВЕРЗИТЕТСКУ КОМИСИЈУ

Влада Краљевине Србије на чијем је челу био др Владан Ђорђевић, 1898. године основала је Универзитетску комисију са задатком да припреми закон о подизању Велике школе на ниво Универзитета, у коју је, између осталих именован и др Милан Јовановић Батут, велики заговорник оснивања медицинског факултета. Тешко је поверовати да је он случајно именован у Комисију и да је именовање обављено без Владановог знања и сагласности.

Да би што снажније поткрепио своју аргументацију у прилог оснивања Медицинског факултета, Батут је 1899. године издао студију под називом Медицински факултет Српског Универзитета, у којој је настојао да одговори на три питања: 1. да ли Србији треба медицински факултет? 2. има ли могућности за медицински факултет? и 3. би ли медицински факултет у земљи створио лекарски пролетаријат? Могући ризик од настанка „лекарског

пролетеријата“ управо је први поменуо др Владан Ђорђевић, 1879. године током раније поменуте расправе у Народној скупштини.

Анализирајући ова питања са свих аспеката, Батут је дошао до закључка да је „Универзитет без медицинској факултета нејошун“, да је он „прека јошреба и са национално-јолиничкој јледишја“, те „да смо на међи и раскрсници истока и запада, дакле, шакорети целом свету на видуку, ја шјо јошрешимо, или само закаснимо, јако нам се види, а јонекад и немилице светш“.

Био је уверен да „ја усјанова има код нас свих јојодаба за достјојан ојстјанак и јриродни најредак“ и да би нас „ја важна културна усјанова сјала сразмерно незнатних жрјава“, те да је „наша родољубива дужност да јрисјуйимо шом важном јослу“, и да „медицински факултет јреба шјо јре да јроради и јогмири бијне и неодољиве јошребе нашеј народа и државе“, да би закључио да оснивање медицинског факултета представља „насушну јошребу срјској народа“ [3].

Владан Ђорђевић се о томе, колико се зна, није директно изјашњавао, али није се томе ни противио.

УЛОГА У ИЗГАДЊИ БОЛНИЦЕ НА „ЗАПАДНОМ ВРАЧАРУ“

Захваљујући др Владану Ђорђевићу бесплатно је добијена велика површина земљишта на „Западном Врачару“ за потребу изградње болничког комплекса. На њему је 1901. године изграђена Женска болница Краљице Драге, а 1907. Хируршки павиљони, а наредних година постепено и друге болничке зграде. Изградњом болничких установа на овом плацу стварани су услови, не само за лечење, већ и за едукацију студената на будућем Медицинском факултету, тако да је у реферату на Првом конгресу српских лекара и природњака 1904. године Владан могао написати да:

„Гинеколошка клиника са бабичком школом већ одлично функционише под управом стручњака Д-ра Јовановића, четири павиљона за велику хируршку клинику већ су подигнута. И тако мало по мало, на Врачару крај Београда, видимо да ниче најлепше цвеће српске човечности, српске културе и неће дуго трајати а тај Врачар покриће она идеална хуманитарна колонија Србије која је предвиђена санитетском реформом од 1881, и она ће тек постати солидни темељ за Медицински факултет Српскога универзитета“ [4].

Будући у политичкој немилости, Владан се није упуштао у расправе о медицинском факултету које су се нарочито активирале 1904. године, када је припреман дефинитивни предлог закона којим је Велика школа требало да се подигне на степен Универзитета.

У 4. члану Закона о универзитету који је донет 12. марта 1905. године стајало је да универзитет има пет факултета: богословски, филозофски, правнички, медицински и технички а у члану 6. да редовно учење на медицинском факултету траје 10 семестара, да би у члану 28 стајало да

„[...] за оснивање медицинској факултета и јодизање јошребних зјрада уносиће се сваке јодине у државни буџет нарочитја јозиција а сем јоја јосјавиће се нарочити одбор са задатком да се сјара око свих јријремних јослова, као шјо су сисјемајско јријремање

анатомској и другој наставној материјала из наших болница и других завода; припремање појединих болничких одељења, њодесних за клинике; изашиљање ишитомаца за специјално изучавање појединих медицинских струка ишид, а за оснивање нових и попуњавање старих кабинетиа, лабораторија и семинара ставиће се у државни буџет нарочити кредити“.

Како упркос законској одредби, до оснивања медицинског факултета није долазило, претежно у лекарским круговима, спорадично су се јављале иницијативе да се он што пре оснује. Ни у тим дискусијама Владан није учествовао.

Говорећи на прослави 50-годишњице Српског лекарског друштва, на неки начин се правдао што је својевремено био против оснивања факултета. Тада је рекао да се „жеља, да се установи медицински факултет и на српском Универзитету појављивала још у седмој и осмој десетини прошлога века, али да је Србија тада имала свега 100 лекара и тако мало кандидата за професоре медицинског факултета“, да је „као начелник санитета морао, усред Народног представништва, да говори противу оснивања српске медицинске школе“, а да заслуга за његово оснивање после 40 година припада Српском лекарском друштву [5].

ПРВИ ПОЧАСНИ ДОКТОР МЕДИЦИНСКИХ НАУКА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Савет Медицинског факултета у Београду на седници одржаној 30. јуна 1926. године изабрао је своја прва два почасна доктора медицинских наука, Владана Ђорђевића и Милана Јовановића Батута. У присуству ректора, професора Павла Поповића, ово највеће одликовање Факултета др Владану Ђорђевићу уручено је 14. новембра 1926. године у свечаној сали старог Универзитета „потпуно испуњеном најотменијом публиком“. После уводне речи професора Рихарда Буријана, декана Медицинског факултета промотор г. Ђорђе Јоанновић је одржао следећи говор:

„Госпође и господо,

Поштовани и драги слављениче,

Задатак факултета је да васпита своје ученике као академске грађане и да их што боље спреми за њихов будући живот како би постали корисни чланови нашег друштва који негују и унапређују нашу науку. Поред тога задатка, факултет има још и дужност да пажљиво прати рад оних људи који су се дугогодишњим напорима истакли и који су својој отаџбини као и целом човечанству много више привредили него што просечно људи дају, да таквим људима признаје заслуге и да их одликује највећим својим одликовањем, почасним докторатом својим.

Наш млади Медицински факултет београдског Универзитета није до данас имао прилике да врши и ту своју дужност. Морао је најпре сачекати да произведе своје прве докторе целокупног лекарства. У прошлој школској години факултет је имао ту срећу да промовише своје прве докторе и у седници од 30. јуна, Савет медицинског факултета изабрао је своја прва два почасна доктора г. Д-ра Владана Ђорђевића и г. Д-ра Милана Јовановића-Батута. Данас смо се састали да Д-ру Владану Ђорђевићу свечано предамо диплому на то највеће одликовање факултета.

Д-р Владан Ђорђевић је организатор нашег грађанског и војног санитета, отац и почасни председник Српског Лекарског Друштва, оснивач и почасни председник Српског друштва Црвеног Крста, редовни члан Српског ученог друштва, прави члан Српске Краљевске Академије наука и уметности, редовни члан Антрополошког друштва у Бечу, почасни члан лекарског друштва у Бечу, почасни члан Збора лијечника Хрватске и Славоније, дописни члан Друштва словенских лијечника, члан Француског друштва за јавну хигијену у Паризу, дописни члан Шпанског хигијенског друштва у Мадриду, дописни члан Белгијског друштва јавне медицине у Бриселу, дописни члан Друштва за дипломатску историју у Паризу, почасни члан Грчког књижевног друштва у Сипи и „Парнас“ и „Силогос“ у Цариграду, почасни члан Руског археолошког друштва.

Већ овај низ одликовања указаних г. Д-ру Владану од стране наших најугледнијих установа као и од стране научних друштава скоро целе Европе био би довољан да објасни зашто му и наш факултет указује своје највише признање за његов тако плодан хуманитаран и културан рад. Па ипак ја молим за допуштење да мало ближе објасним зашто се баш наш Медицински факултет нашао побуђен да г. Д-ра Владана одликује својим почасним докторатом, у чему ћете се срести, нарочито Ви Београђани на сваком кораку са делима г. Д-ра Владана која је он било извршио, било засновао као начелник санитета или као председник београдске општине.

Наш слављеник родио се на Ваведење 1844. год. у Београду у Бранковој, тада Господској улици, у кући где се данас налази Српска Академија Наука и Уметности чији је Д-р Владан постао један од најугледнијих чланова, као син санитетског поручника Ђорђа Ђорђевића и његове жене Марије из рода Лекиних. Основну школу свршио је код великог српског родољуба, учитеља Александра Шушкаловића тако добро да је у гимназији примљен одмах у други разред. У гимназији имао је срећу да се дружи са два старија ђака, Костом Поповићем из Жежевице и Стојаном Новаковићем из Шапца који су имали врло великог утицаја на самообразовање својих млађих другова и који су знатно допринели, да је наш слављеник још као гимназијалац постао књижевни полетарац. Његове новеле и нарочито његов први историјски роман „Кочина крајина“ обратили су пажњу претпостављених власти на младога писца, тако да га је влада изабрала за државног питомца на Медицинском факултету у Бечу у који је ступио с јесени 1863. године. И ту је млади лекар имао срећу јер је баш тада Бечка медицинска школа била најбоља у Европи и он је учио код најбољих стручњака појединих грана, код Hirtl-a, Brucke-a, Rookitansky-a, Skoda-e, Billroth-a, Hebra-e, Arlt-a и т.д. Генијални Hirtl тако га је одушевио за иначе сувопарну дескриптивну анатомију да је Владан одмах почео да преводи на српски Hirtl-ову Анатомију и тај превод, драгоцен због техничких термина на српском, читан је на седницама Књижевног друштва србијанских студената у Бечу које је основао. Ускоро, Владан је успео да споји то србијанско друштво са „Зором“, друштвом аустријских Срба, студентима у далеко јаче друштво које је било у стању да прими на себе извршење једне замисли Владимира Јовановића да створи Уједињену омладину српску и да организује њене прве скупштине у Новом Саду (1866. године) и у Београду (1867. године). Ове су управу као и књижевни рад целог омладинског покрета пренели на „Зору“, а „Зора“ је тај

мандат пренела на свог секретара и по мало фактотума, који је претстављао Уједињену омладину српску чак и на Првом словенском збору у Москви, где се борио против предлога да се руски језик усвоји за општи књижевни језик свију Словена.

Социјалистички покрет Светозара Марковића учинио је да је аустријска влада забранила учествовање у раду Уједињене омладине српске свакому ко није био поданик монархије. Онда се наш млади агитатор свом снагом бацио на изучавање медицине и успео је да одмах после школског распуста иза десетог семестра постане *Doctor medicinae* у исти дан као и његов друг Лазар Докић, а обојица за краће време него икоји Србин с обе стране Саве и Дунава дотле, постали су доктори првих дана 1869 године. У току те године Д-р Владан је положио и ригорозуме за докторат хирургије и за магистеријум опстетриције. Чак је доспео да школски распуст те године проведе на клиници проф. Сајферта у Прагу на пракцици и породилишту. У то време учествовао је на прослави Јан-а Нус-а, на којој је пред 40.000 Чеха говорио у име србијанске делегације велику беседу, трудио се да од средњовековног хришћанског мученика направи националистичког чешког борца за народност у модерном смислу.

Вративши се из Прага у Беч, Д-р Владан је дознао за расписани стечај за питомце операторе на Billroth-овој универзитетској хируршкој клиници. Он је одмах положио пријемни испит и постао је оператор питомац на клиници. Друштво у којем се Д-р Владан налазио било је одлично; његове колеге су били, Czerny који је постао један од најчувенијих хирурга у Немачкој држећи катедру на славном Универзитету у Heidelberg-у, духовити Gerzany који није тражио академску каријеру већ се скромно задовољио са местом управника болнице Црвеног Крста „Rudolfinerhaus“ коју је Billroth у Бечу подигао, Gussenbauer који је после Billroth-ове смрти постао његов наследник, Lobmeyr, каснији професор прималства и управник бабичке школе у Загребу и други. Конкуренција дакле је била необично јака и да ју је Д-р Владан издржао најбољи је доказ за његову спремност. На Billroth-овој клиници почиње Владанов прави научни рад; он прави експерименталне студије на живим псима да пронађе са каквом концентрацијом може да се употреби *Liquor ferri sesquichlorati* у оперативним ранама да се заустави паренхиматозно крволитење, а да се ипак не нагризе разголићена већа вена у рани.

Та експериментална студија као и већа монографија Владанова о Лимфореји и лимфангијомима које се и данас цитирају штампане су у Langenbeck-овом архиву за клиничку хирургију и у Гласнику Српског Ученог Друштва, што је још студента Д-р Владана направило већ редовитим чланом Српског Ученог Друштва.

Док је наш драги слављеник оперисао на клиници под надзором и управом свог славног учитеља Billroth-а букнуо је француско-немачки рат (1870–1 године). Врховни лекар немачке војске писао је проф. Billroth-у да има доста лекара али мало оператора и молио га да му пошаље два млада оператора са своје клинике. Billroth је одредио Д-ра Владана и Д-ра Перницу. Пошто је Д-р Владан одслужио прописану пробу спроводећи транспорте рањеника на броду „Josef Müller“ од Мајнца до Диселдорфа, Д-р Владан је постао *ordinirender Arzt des Reserve-Lazarethes N°1* у Frankfurt-у на Main-у auf bei Pfingstweide у којој је самостално управљао са одељењем у две бараке и 40 кревета. За време те службе

Д-р Владан не само да се усавршавао у самосталном оперисању на своју одговорност, него је превео на српски организацију пруског војног санитета у рату што је касније постала основа за Упутство у пољској санитетској служби српске стајаће и народне војске.

По свршеној другој години операторске службе на клиници Billroth-овој Д-р Владан је написао војно лекарска писма о Црвеном Крсту у немачкој војсци, своја предавања болничарској чети у војној Академији. Ова су изашла у две књиге: „Болничарска служба“ и „Начела војне хигијене“. Узгред, Д-р Владан је написао дело „Народна Медицина у Срба“. У тој књизи Д-р Владан брижљиво је сакупио и проучио рад наших народних лекара, податке који се односе на општу патологију, дијагностику, фармакологију специјалну патологију и терапију унутрашњих и хируршких болести.

У првим годинама праксе Д-р Владан је основао Српско Лекарско Друштво, прво Друштво за гимнастику и борење из кога се доцније развило цело Соколство у Србији, и најзад Српско Друштво Црвеног Крста. Свој положај личног лекара код владаоца употребио је Д-р Владан да од дотадашњих војних лекара по француској мустри, направи праве санитетске официре, да Српском Лекарском Друштву изради годишњу помоћ из кнежеве личне касе а од државе право да све своје књиге „Архива за целокупно Лекарство“ штампа бесплатно у државној штампарији. Тиме је положио темељ медицинској литератури на српском језику.

За време српско-турских ратова (1876–8), Д-р Владан је организовао цео пољски војни санитет и управљао њиме као начелник санитета при Врховној команди, као и у Првом српско-бугарском рату. После ових ратова израдио је опширну историју Српског војног санитета од 1835. до 1885. године у четири књиге, које уједно садрже донекле и историју српске стајаће војске.

После тих ратова, Д-р Владан је употребљен и за међународне преговоре о астраханској чуми којом је приликом спасао Србију од велике привредне штете. Затим је премештен у Министарство унутрашњих дела да управља целокупним цивилним санитетом. Ту је Д-р Владан својим санитетским законом, по признању првих хигијеничара у Европи, створио идеално санитетско законодавство. Као владин повереник, имао је Д-р Владан да брани у скупштини свој предлог и то је урадио у једној беседи која служи за пример како треба стручно образложити и заступати један законски предлог да би му се осигурао успех. И заиста, највећа је заслуга Д-ра Владана да је Скупштина вотирала закон „О уређењу санитетске струке и о чувању народног здравља“ од 30. марта 1881. године и од тог доба је наша Скупштина увек врло повољно решавала питања која се односе на народно здравље.

Да би на једном великом примеру показао како треба изводити санитетске реформе, Д-р Владан је указом постављен за председника београдске општине. У том положају извојевао је у Народној Скупштини Закон о београдској трошарини и њиме осигурао општини толики приход да може плаћати интерес и амортизацију за један велики општински зајам, потребан за водовод, канализацију, осветљење и калдрмисање Београда. У тренутку када је приступио извршењу тих великих општинских послова, Д-р Владан се уверио да влада која га је поставила за председника општине, неће више да га помаже и он је поднео

оставку. Али није био дуго у пензији. Брзо је постао Министар просвете и привреде. У том положају оставио је потпун програм рада за десет година. Краљева абдикиција прекинула је тај рад Д-ра Владана а Намесништво и Краљ Александар Обреновић употребили су га шест година као посланика Србије у Атини и Цариграду док је 11. октобра 1897. године постављен за Председника Министарског савета и Министра спољних послова, у коме је положају остао пуне три године, док није због Краљеве женидбе поднео оставку, те се за навек повукао из државне службе у књижевни рад.

Као што видите оно што је Д-р Владан радио и урадио тако је много и разноврсно да сам срећан што сам у узаним границама једне беседе за промоцију успео да поменем само оне радове који се тичу непосредно или посредно наше струке. Остало спада у надлежност других факултета. За нас је доста што смо видели да је Д-р Владан не само постао први хирург Србије него и апостол социјалне медицине и први хигијеничар наше престонице.

Главна заслуга г. Д-ра Владана лежи у томе што није никад, па ни за време свог политичког живота изгубио из вида науку којој се посветио. Истина је да се није даље одао хирургији јер је као прави родољуб увидео да су нашој земљи много прече велике реформе које је могао спровести само помоћу политичког личног уплива. Само тако је могао успети да свој огромни организаторски таленат покаже и искористи као и да се очува здрав и крепак до данашњег дана, што му несумњиво не би било успело да се посветио сасвим хирургији, јер хирурзи по најчешће нису дугог века.

С тога се од свег срца радујемо и поносимо што нам је дата срећа да се млади наш Медицински факултет одужи г. Д-ру Владану Ђорђевићу именујући га својим почасним доктором. Честитајући Вам у име Универзитета, промовишем Вас г. Д-р Владане Ђорђевићу за почасног доктора Београдског Универзитета и предајем Вам ову повељу“ [6].

Др Владан Ђорђевић одговорио је овим речима:

„Господине Ректоре, Г. Декане, Г. Промоторе!

Срдечно благодарим Медицинском факултету Београдског универзитета што ме је изабрао за свога првог почасног доктора. Моја је благодарност у толико већа што су моје заслуге за научну медицину врло малене. Оне се своде на моју монографију у лимфолиптању и о лимфангиомима, и на једну експерименталну студију о каутерисању рана у опште и о каутерисању разголићених вена на по се са *Liquor ferri sesquichlorati*. Истина, ја сам доста радио на популарисању дијететике и хигијене, како опште тако и специјалне, војничке, на популарисању индуктивних наука и целокупне јестаственице, на општој патологији и терапији, на ратној хируршкој техници, на народној медицини у Срба, али све то не беше строго научни рад како га бејаш отпочео док сам још био на Билротовој клиници као оператор питамац, не беше научни рад какав се с правом може очекивати од медицинског радника, који се одликује почасним доктором једног универзитета. Награђујете ме, дакле, преко мојих заслуга и тиме, шта више, завршујете хармоничним акордом једну од мојих тешких судбина у животу, јер ових је било повише и разних.

Мој повратак са универзитета у отаџбину пао је баш у време црвеног барјака у Крагујевцу, када су се наши први социјалисте и комуници трудили да од јединих онда фабричких радника у Србији, од радника у тополивници и од питамаца учитељске школе направе први

квасац за социјалистичку странку. Моји први хуманитарни покушаји у општинском представништву Београда и у јавности беху за њих опасност да се радници једине тада фабрике јавним добротворством не отуђе од црвене заставе, и они одмах организираше познатих девет јуриша у новинама противу моје буржоазије, они ме тако нападоше са свију страна да сам се морао за свој рад отимати борбом стопу по стопу земљишта, и то у земљи у којој сам се родио и која ме је седам година издржавала на универзитету. При свем том ја сам успео да на супрот црвеном барјачету пободем Заставу Црвеног крста, заставу милосрђа и човечности.

Као бивши државни питомац имао сам обавезу да онолико година служим државу на месту на које ме постави. Ја сам влади поднео молбу да ме не узима у државну службу, а ја се обавезах да 7 година будем хирург београдске Болнице без плате, и да београдску сиротињу лечим бадава. Влада није хтела ни да чује за моју понуду, него ме предала Министру Војном, који се подухватио да ме излечи од „републиканских бубица“ што није било тешко јер у београдској војној болници беше врло мало операторског посла, а многа путовања владаочевог личног лекара брзо убише сјајно започету приватну лекарску праксу.

Далеко тежа моја судбина беше што после моје кратке приватне лекарске праксе па кроз целу моју чиновничку каријеру нисам могао да радим посао за који сам се на универзитетској клиници добро спремио, него сам увек морао да радим на сасвим, за мене новим пољима практичнога живота, на којима сам морао тек да се оријентирам пре него што почнем радити.

Хирург-оператор морао је да се задовољи са лечењем венерије у војној болници и да учећи болничаре гради жеље ради вивисекције да би његови ђаци појмили крвоток, и како ваља заустављати крволиптање, морао је да напише удбеник за болничку службу, којим су се болничарске чете служиле преко 40 година.

Хирург-оператор морао је да оснива Катедру војне хигијене онда када у целој Европи не беше још ни једне катедре за општу хигијену а за војну беше само први покушај у енглеској војној академији Улвича. Из предавања његових официрској и артиљеријској школи узимала су „Начела војне хигијене“. Одмах за тим ваљало је организирати војни санитет стајаће и народне војске за ратну службу и управљати том службом у два српско-турска и у првом српско-бугарском рату новог доба. Трагична судбина није ни у три рата допустила Билротовом ђаку да оперише. Он је у сва три рата као шеф пољског санитета морао да на коњу јури од једног завојишта до другог, од једне пољске болнице до друге, да организује рањеничке транспорте до пољских и до резервних болница.

После ратова несуђени хирург-оператор морао је да постане законодавац да створи органски законик о чувању народног здравља и о целокупној државној администрацији санитетске службе, и то онда када таквог закона још не беше ни у једној држави, на који би се могао огледати. Али ту је имао среће, у Србији као младој држави, не беше никаквих средњовековних санитетских институција које би најпре ваљало рушити. Пред њим беше *tabula rasa*. Он је могао све што беше *pium desiderium* свију хигијеничара и санитетлија у Европи да унесе у свој законик, за то је овај хваљен од свију стручњака. Да је законик добро послужио за ових 45 година доказује факт да се све измене и допуне тога законика до сада тичу само плата и такса за лекарске услуге.

Овај успех био је узрок што се хирургу-оператору поверило да на једном великом примеру на реформи једне велике општине покаже како треба изводити велике радове за чување здравља. Поставише га за председника општине београдске. Као такав, пре свега израдио је код Народне Скупштине закон о трошарини Београда, па кад је осигурао општини један велики годишњи приход, довољан за плаћање интереса и амортизације на један општински зајам за канализацију, водоводе, осветљење и модерно калдрмисање Београда, онда је са још два одборника Београда обишао све мање и велике вароши у Европи, у којима ти радови беху узорно извршени, проучио их је, ангажовао је најбоље стручњаке за израду пројеката, и у тренутку када је хтео да удари будаком у земљу да обележи трошаринску линију, она иста влада која га беше указом наметнула Београду за председника, тако се према овом великом предузећу непријатељски понашала да је председник бацио своју оставку. И тај велики труд оста Сизифово напрезање да стену изгура до на врх брда, одакле се она редовно стропоштаваше.

Али, ако су ово довде само немилостиви задаци за једног оператора, шта остаје да се каже за његову судбину која га је поставила за Министра Просвете и Црквених Послова, кад је Билротов ђак морао да сатера партизански распуштене учитеље у школе, а свештенике у цркве, када је морао да по канонима православне цркве ископава византијске начине да се краљево достојанство спасе од шорања по конзисторијама његових поданика?

Или, да ли му је лакше било да проучи и унапреди свих десет грана народне привреде? Па ипак, он као Министар привреде оставио за собом детаљно, у законским предлозима израђен програм за десет година рада у томе министарству, по коме су његови последници радили.

И још не беше краја томе чиновничком мучењу, требало је још пуних шест година његовог дипломатског рада, најпре у Грчкој у којој је скупштинокрација свака три месеца обарала владу, са којом се није могло радити а кад се најзад нашао један грчки Министар спољних послова, са којим се могло бар покушати да се ради, онда се уверавао да се са грчким мегаломанима у опште не може радити. Друге три године имао је хирург дипломата да ради на вулканском терену Цариграда, да се бори с омпотенцијом Јилдиза која беше дотерала до импотенције, са Портом која није смела ништа да уради без одобрења Јилдиза, васионом Патријаршијом која у ствари беше грчка Митрополија, најзад са бугарском епархијом. На томе бојишту ваљало је извојевати Србе за Митрополите у Призрену и Скопљу, извојевати право за отварање српских школа у три вилајета Старе Србије и Македоније, признање српске народности у Турској итд. У овим питањима имао је представник Србије против себе, не само Турке, Грке и Бугаре, него често и амбасадоре извесних великих сила а ове су увек на Босфору држале своје најјаче дипломате од заната. Па ипак је у овој борби малена Србија односила победе која је велике амбасадоре изненађивала.

Можда су ти неочекивани успеси допринели да је најзад хирург-оператор постао председник владе и Министар иностраних дела. Поверена му је влада читаве једне краљевине, разривене династичким и политичким партизанским фанатизмом, коме су партијски интереси били пречи од отаџбине. Нашавши се између два краља, оца и сина, као између два жрвња, на челу целе државне управе, лекар је пре свега хтео да излечи отаџбину од

партизанског рака (*carcinoma politicum*) и приступио је државној хирургији. Оперативним методама он је за три године успео да се масе појединих политичких партија са свим одреку политичке дангубе и да се врате својим привредним пословима, беху остали само партијски генералштаби, без војске, и сад је њих ваљало ухљебити у многим рударским и железничким предузећима, и онда би та операција државне хирургије потпуно успела. Али, у томе тренутку трагична судбина оператора хтела је да му се у рукама скрха скалпел са којим је радио. Владалац од кога је он хтео да начини великога краља издаде девизу своје владе „Србија преча од свега“. Сад му беше „Жена преча од Србије“. За то издајство платио је Краљ сладострасник животом својим и своје династије“ [6].

У свом говору, др Владан Ђорђевић је „оправдавао“ своје напуштање хирургије и медицине и прихватање других задатака, па је наставио:

„Ко не зна историју Србије у последње три деценије XIX века могао би рећи: па ко је крив томе доктору што се примао задатака за које се није спремао? Али професорски Сенат нашег Медицинског факултета знао је каква је оскудица у стручњацима била у оно време, знао је да онда сваки интелигентан човек морао да служи отаџбини онде и онако како је то њена потреба захтевала. Проучавајући са тога гледишта шездесетогодишњи рад, тако хетерогени рад најстаријега колеге, факултет је одлучио да „in rebus ordis magna voluisse sat est“.

Али ако наш факултет није у таквој оцени само љубазан, ако сам ја у тако хетерогеном раду, одиста по где што добро урадио, по где што створио, или по које плодно семе посејао, које сада ниче, а које ће потоњим генерацијама цветати и рађати плодове, онда ја за то имам да благодарим пре свега нашој Alma Mater, нашој узвишеној науци-Медицини. Само је та наука, која обухвата и макрокозмус, могла оспособити једног човека из туцета да ради на толико разним пољима, а да при свем том не силази са нивоа једног енциклопедисте.

Ваше признање, господо, сведочи да сам кроз цео дуги и мучни живот остао веран мојој девизи : *Laboremus*. Ваше одликовање, господо, после оркански бурног живота, после громава неправде и поплаве горчина, то су последњи зраци сунца који обасјавају позно вече мога живота. У обичном људском животу мало је срећних који ипак доживе то сунце на заходу.

Желим од свега срца да нове генерације, које ви посвећујете у узвишени лекарски позив, у своје време пруже и вама утеху да сте до краја испунили своју узвишену дужност“ [6].

ЛИТЕРАТУРА

1. Павић Василије. Претрес законских пројеката „О чувању здравља у народу и на стоци“ и „О установљењу народног санитетског фонда“. Српски архив за целокупно лекарство, књига шеста, 1880; стр. 467.

2. Ђорђевић Владан. Претрес законских пројеката „О чувању здравља у народу и на стоци“ и „О установљењу народног санитетског фонда“. Српски архив за целокупно лекарство, књига шеста, 1880; стр. 476–477.

3. Јовановић Милан Батут. Медицински факултет српског универзитета. Државна штампарија, Београд, 1899.

4. Ђорђевић Владан. „Laboremus“. Поздрав Првом конгресу српских лекара и природњака (првих 100 година у развоју лекарске струке у Србији). У: Први конгрес српских лекара и природњака (ур. В. М. Суботић и В. Кујунџић), књига прва. Београд, 1905: 44–69.

5. Ђорђевић Владан. Говор на Педесетогодишњици Српског лекарског друштва, Српски архив за целокупно лекарство, 1922; св. 8, 9, 10, 11, и 12: 331–360.

6. Почасни докторат д-ра Владана Ђорђевића. Српски архив за целокупно лекарство, 1927; св. 2: 127–135.

Radoje Čolović

DR VLADAN ĐORĐEVIĆ, THE FIRST HONORARY DOCTOR OF MEDICAL
SCIENCES OF THE UNIVERSITY OF BELGRADE

S u m m a r y

Dr Vladan Đorđević was not particularly dedicated to the efforts made to found the Medical Faculty of Belgrade. When such a proposition was brought forward during the discussion on the Law on the National Health Fund in the National Assembly in December 1879, he was against it believing that there were no conditions for its establishment and that such conditions would not be ensured even in the next 30 years. However, when in 1898, the Government he headed formed the University commission tasked to prepare a bill on elevating the Grand School to the level of university, he appointed Dr Milan Jovanović Batut, who was a great advocate of the establishment of the Faculty of Medicine, as a member of the Commission, which eventually resulted in the adoption of the Law on the University passed on March 5 1905, which envisaged the establishment of the Faculty of Medicine. In 1926, Vladan was the first one to receive an honorary doctorate in medicine from the University of Belgrade.

Keywords: Vladan Đorđević, first honorary doctor of medical sciences, University of Belgrade